

SEDM KROKŮ ZMRTVÝCHVSTÁNÍ

Frank Peschel

z časopisu OKRUH A STŘED 1/2004

Biblické zprávy o zmrtvýchvstání jsou velice různé. Nejenže o něm vyprávějí různá evangelia různé příběhy, ale líčí občas stejný příběh docela odlišně. Pro to je nejnapadnějším příkladem událost, která se stala časně ráno třetího dne po Kristově smrti, to je první návštěva žen u hrobu, kde slyšely při setkání s andělem či anděly slovo o zmrtvýchvstání. Téměř bychom zde museli hovořit o čtyřech úplně rozličných příbězích, které mají společně jen samotný základ: návštěvu ženy či žen u hrobu. To svádělo mnohého k úsudku, že tedy celý ten příběh musí být vybájen, přinejmenším že o něm prostě nic přesného nevíme. Přitom vždy vycházíme z postoje dnešního člověka, který by si o tom nejraději promítal reportážní film, aby se dověděl, jak to všechno „skutečně“ bylo. Toto přání nám evangelia patrně nesplní, ale máme jinou možnost: Můžeme nepředpojatě číst rozličné příběhy a nechat je na sebe působit s otázkou, co nám mohou sdělit o zmrtvýchvstání – a s překvapením zjistíme, že velice mnoho. Ukáže se, že ve zdánlivě náhodném sledu evangelia, jakož i v počtu a časovém sledu vyprávěných událostí je určitý řád, který nás vede blíž k pochopení zmrtvýchvstání.

Prázdný hrob

Čteme-li zprávy o událostech velikonočního rána v pořadí, jak jsou ve čtyřech evangeliích po sobě napsány, zdá se, že zachycují z celkového dění vždy jiný, po sobě následující okamžik. V Matoušově podání přicházejí ženy k hrobu ještě po tmě v okamžiku, kdy zemětřesení odmršťuje kámen od vstupu do hrobu. V tomto dění se zjevuje ženám majestátní andělská bytost, která sama vyvolává zemětřesení a otvírá hrob. Připomíná svým vzezřením blesk a sníh a zdá se, že je doma ve všem, co se děje v přírodě. Zvěstuje ženám zmrtvýchvstání. U Marka postoupilo dění už o něco dál. Kámen je odvalen a právě vychází slunce. Anděl, jenž zvěstuje ženám zmrtvýchvstání, je označen jako mládenec, jako by představil sílu právě se rodícího dne, nového počátku. V Lukášově evangeliu poprvé slyšíme, že ženy vstupují do hrobu a hledají Ježíše, ale nenajdou jej tam. Jsou bezradné, a tu se jim zjevují dva andělé, označení jako muži, kteří jim zvěstují zmrtvýchvstání. Významně je však vybízejí: „Vzpomeňte se na jeho slova!“ To je vůči Markovi další krok, krok

dovnitř. Lukáš pak už naznačuje to, co dopodrobna líčí teprve evangelista Jan. Potéco ženy – u Jana je to jen Marie z Magdaly – hlásily učedníkům, co se jim přihodilo u hrobu, rozběhnou se Petr a učedník, kterého Ježíš miloval, ke hrobu, aby všechno spatřili na vlastní zrak. A teď popisuje Jan, co lze skutečně vidět: Tělo Ježíšovo už není ve hrobě, jen plátna, do kterých bylo zavinuto, ovšem šátek, kterým byl přikryt obličej, leží trochu stranou. Jan přidává, že onen učedník všechno vidí – a uvěří. To je zvláštní, neboť uvěří při pohledu na prázdnotu, nepřítomnost.

Tak nás vedou čtyři evangelia stále blíž k jádru věci, k prázdnému hrobu. Ale hrob není úplně prázdný. Zůstala plátná, to znamená, že Ježíšovo tělo nikdo neodnesl – to by ho odnesl i s plátny – ale tělo se dosud neznámým způsobem jakoby rozpadlo a zmizelo z pláten. Tuto skutečnost můžeme nazvat prvním setkáním se Zmrtvýchvstalým. Je zprvu naprosto nepochopitelné. Ale jak by to mohlo být jinak? Vždyť se stalo něco, co přesahovalo veškeré tehdejší lidské zkušenosti. Do té doby žádný člověk ještě nevstal z mrtvých, a evangelium zdůrazňuje, že nezbytně k tomu patří rozpad tělesných ostatků až do posledního zrnka prachu. Nemáme si myslet, že Zmrtvýchvstalý ještě v něčem připomíná člověka, jak ho běžně známe. Očividně nám otvírá terpuve tento radikální předpoklad možnost skutečného pochopení. To je poselství Janova evangelia.

Ostatní evangelia přidávají každé ještě další pohled. Matouš naznačuje, že zmrtvýchvstání je záležitostí celé země. Podobně, jako se na Velký pátek při zemětřesení v hodině Ježíšovy smrti roztrhla chrámová opona a otevřela pohled do nejsvětější svatyně, tak se v hodině jeho zmrtvýchvstání otvírá pohled do prázdného hrobu jako do nové chrámové svatyně. A Matouš také říká, že děje jako otřes země, které se zdají pouze hmotné, mají přece své příčiny ve světě, obývaném duchovními hierarchiemi. Duch vládne i ve hmotě. Marek upozorňuje na vycházející slunce a zdůrazňuje rozbřesk nového stvoření. Lukáš pak naznačuje, že zmrtvýchvstání není nic náhodného. Celý Kristův život směřoval k tomu konci, který jak on sám, tak i dávní proroci již předpověděli. Snad můžeme nakonec v duchu Janova evangelia říci, že prázdny hrob je smyslem lidských

dějin, v jejichž středu se Slovo stalo tělem, aby ho proměnilo v tělo nové. Uvidíme, že se naznačené motivy v dalších setkáních se Zmrtvýchvstalým rozvíjejí dál.

Zahradník

Další příběhy nacházíme převážně v Lukášově a Janově evangeliu. Matouš a Marek je vynechávají nebo jen naznačují. Proto se budeme držet hlavně Lukáše a Jana. Potéco se Petr a učedník, kterého Ježíš miloval, vrátili domů, zůstala (podle Jana) u hrobu pouze Marie z Magdaly. Dosud nepochopila, co se stalo, a dává průchod svému smutku. Sedí před hrobní komorou, kde bylo uloženo Ježíšovo tělo, předklání se do ní a pláče. Nemůže jinak než myslet, že někdo jejího mistra odnesl. Tu se jí zjevují dva andělé, kteří sedí na místě, kde leží plátina: jeden, kde byla Ježíšova hlava, a jeden, kde byly jeho nohy. Svou polohou dávají najevo, že po Ježíšově tělu zůstala jakoby neviditelná stopa, něco jako duchovní otisk. Andělé se jí ptají, proč pláče. Jejich otázka zvyšuje Mariinu pozornost a duchapřítomnost. Dokáže odvrátit pohled od místa smutku a obrátit se k světlu. Venku ve slunci spatřuje postavu, kterou považuje za zahradníka.

Na první pohled se zdá, že se tento obraz nabízí sám od sebe, vždyť leží hrob uprostřed zahrady. Ale právě toto označení říká mnohem víc, než pouhou samozřejmost. Nejdříve poukazuje na to, že Zmrtvýchvstalý vypadá jinak než onen Ježíš, s kterým putovali učedníci a ženy. A proč se ukazuje v podobě zahradníka a ne třeba v podobě krále či velekněze? Zahradníka bychom mohli označit jako pomocníka slunce, který dbá na to, aby různé rostliny v zemi dobře zakořenily, rostly slunci vstříc a přinesly tak patřičnou úrodu. Je strážcem života na zemi. Zde vidíme, že se dále rozvíjí motiv vycházejícího slunce, který zdůraznil Marek. Zahradník se ptá Marie, proč pláče a koho hledá, a ona – v domnění, že jejího mistra snad odnesl on – prosí ho, aby ji řekl kam. Tu ji Ježíš oslovuje jménem a ona ho pozná. Po všem, co víme o Mariině životě a jejím vztahu ke Kristu, pochopíme, že síla, která ji vedla k poznání Zmrtvých-vstalého, je láska, láska člověka, který zažil na sobě milost vedoucí k novému životu.

Lámání chleba

Časově následující událost je cesta dvou učedníků do Emauz, o které píše Lukáš. Tito dva učedníci jsou na velkých pochybách o tom, co se stalo. Různé příhody kolem Ježíšovy smrti a zprávy o jeho údajném zmrtvýchvstání je matou, takže nevědí, co si o tom všem mají myslet. Jsou na cestě, a tu se k nim někdo přidá a ptá se na všechno s takovým zájmem, jako by vůbec nic nevěděl. Oni se tedy musejí na všechno dopodrobna vzpomenout a vydolovat z duše, co vědí. A to opět dává onomu třetímu možnost připomenout jim různá slova ze svatých písem, která jednájí o Kristu, jeho smrti i zmrtvýchvstání. Postupně se tvoří v jejich mysli nový pořádek, takže začínají rozumět. Stále však nevědí, kdo to tu s nimi vlastně hovoří.

Tentokrát není vůdčím motivem setkání se Zmrtvýchvstalým láska učedníků k mistrovi, ačkoli ta není vyloučená, ale hledání vnitřní jistoty, do jaké míry se dá různým zprávám věřit a co vlastně znamenají. Předpokladem této jistoty je určitý, byť začáteční stupeň pochopení a poznání, které zde vyplývá ze vzpomínky. Duše se musí vyprostit z omezenosti pozemského prostoru a času a spojit děje a výroky z různých prostorových a časových horizontů v nový celek. Pak může uchopit něco z nadčasové i nadprostorové podstaty Zmrtvýchvstalého. To můžeme nazvat vírou. Na konci své cesty mají dva učedníci jasný pocit, že se v nich brzo rozptýlí dosavadní pochybnosti a že se jim dostane hledané jistoty. Z tohoto pocitu prosí neznámého druha, aby s nimi zůstal, a když společně večeří, on bere do ruky chléb, vzdává díky, láme a rozdává jim. Při pohledu na to, jak to dělá, se učedníci vzpomenou, že tyto ruce, které drží chléb s nesmírnou vnitřní jasností a zároveň láskou, viděli už dříve – a poznají ho. Dojem Zmrtvých-vstalého se pro ně spojuje se vzpomínkou na Krista, který s nimi dříve putoval po zemi. Tak jsou schopni ho poznat. Poznání a víra se tu navzájem doplňují a posilují. V tomto příběhu rozvinul Lukáš dál onen motiv, který sám uvedl při setkání žen s prázdným hrobem.

Dárce míru

Na konci téhož dne se Zmrtvýchvstalý ukázal všem jedenácti apoštolům. O tom píše Marek v delším konci svého evangelia a podobně Lukáš i Jan. U posledního však chybí Tomáš. Držme se líčení Jana, jenž klade důraz na zvláštní věc. Podle něj přišel totiž Zmrtvýchvstalý do prostoru, ve kterém byli učedníci, přestože dveře byly zavřeny. Pozdravuje je slovy: „Mír buď s vámi.“ A přitom jim ukazuje ruce a bok, to znamená, rány po ukřižování. To je zprvu záhadné. Tělo Zmrtvýchvstalého očividně nepodléhá zákonům pozemské hmoty. Může vstoupit do uzavřeného prostoru. Ale právě rány po ukřižování jsou původně stopy na hmotném těle, které zůstaly samozřejmě i po smrti. Jan zde naznačuje paradox. Tělo Zmrtvýchvstalého není to tělo, které znali učedníci, ale zároveň je s původním viditelným tělem souvisle spojeno, vždyť nese jeho rány. Nese stopy po mučednické smrti, což znamená, že tato smrt je nedělitelnou součástí nového života, je jeho základem a předpokladem. Nebo řečeno jinak: Nový život je plodem oné smrti a nebyl by bez ní vůbec možný.

Paradox, který Jan zde naznačuje, je stejný jako u prázdného hrobu: souvislost a zároveň jinakost. Pro takové jevy máme pojem metamorfóza. Něco je totéž, ale jeví se v jiné podobě, jako například housenka, kukla a motýl, u kterých bychom podle vnější podoby také nesoudili, že se jedná o totéž zvíře. Matiaš Grünewald, tvůrce Isenheimského oltáře, namaloval na něm Zmrtvýchvstalého ve stejné podobě, jako má každý člověk, ale namaloval ho tak, jako by tělo, zvedající se z hrobu, nemělo žádnou váhu a vydávalo jemné světlo. Zvláště září pět jasně viditelných ran na rukou, nohou i na boku. Dojem beztíže a světla umocňuje látka, která volně proudí kolem těla a svítí ve všech barvách. Grünewald ztvárnil tělo Zmrtvýchvstalého ve známé podobě, ale v beztížné a světelné metamorfózy: souvislost a zároveň jinakost.

Jan říká dále, že se učedníci zaradovali. Jak by to mohlo být jinak, když ten, který zemřel, přece jen žije. Ale radost učedníků je ještě hlubší. Souvisí právě s metamorfózou Kristova těla, protože smrt tím ztratila, jak říká apoštol Pavel, svůj osten. Lze ji smysluplně za-

budovat do základů nového života. Dosavadní život bude mít, přestože musíme zemřít, souvislost s životem budoucím. Plody pozemského života nepřijdou nazmar, ale budou existovat dál v určité proměně. To je i smyslem dalšího Kristova výroku. Opakuje oslovení: „Mír buď s vámi,“ a potom učedníkům přidává s dechem Ducha svatého s plnou mocí nad hříchy člověka. Dostává se jim moci někomu hříchy odpustit nebo zadržet. O významu právě tohoto výroku se vede spor, ale můžeme si ho objasnit na příkladech.

Marek a Lukáš sdělují ve svém evangeliu příběh čtyř mužů, kteří přinesou na nosítkách ochrnutého, aby ho Ježíš uzdravil, ale nedostanou se do domu. Tak nemocného spustí dovnitř skrze otvor ve střeše. Když to Ježíš uvidí, řekne tomu člověku: „Tvé hříchy jsou ti odpuštěny.“ Farizeové však začínají uvažovat o tom, zdali to není rouhání, neboť odpustit hříchy může jedině Bůh. Tu jim Ježíš připomíná, že předpokladem uzdravení je odpuštění hříchů a že Syn člověka na zemi k tomu má moc. Na důkaz toho ochrnutého uzdraví. Ochrnutý se patrně během nemoci leccos vytrpěl a prošel vnitřní proměnou, která duševní příčiny ochrnutí odstranila. Tak mu hříchy mohou být odpuštěny. Jiný příklad, který popisuje Jan, je cizoložnice přistižena při činu. Podle Mojžíšova Zákona propadla smrti ukamenováním. Na otázky farizeů však Ježíš k tomu nic neříká, jen píše prstem do země. Teprve po dalším naléhání říká krátce, ať hodí prvním kamenem ten, kdo je bez hříchu. To nepochybně není nikdo a tak nakonec nikdo ženu neodsoudí – ani Kristus. Jen s vážností říká: „Vyvaruj se dalších hříchů.“ Je jasné, že žena, která jen těsně vyvázla ze smrti, v tu chvíli nastupuje cestu vnitřní proměny, na které jí bude provázet síla, vyzařující ze vzpomínky na setkání s Kristem. Tato síla jí bude pomáhat zadržet sklon k podobným činům. Hřích je svázán. Na konci možná dlouhé cesty žena bude novým člověkem.

Zmrtvýchvstalý předává učedníkům sílu, která může dvojným způsobem pomáhat lidem na cestě k vnitřní proměně. Kdo tuto sílu přijímá, může být se svým životem i s vnějším světem v míru. Všechno může nakonec sloužit k růstu duchovních sil v duši člověka, ať jsou to bolesti, nemoci nebo vlastní chyby. To je poselství čtvrtého setkání se Zmrtvýchvstalým. Ve zpětném pohledu na první čtyři

setkání můžeme v nich spatřit náznaky čtyř částí oltářní svátosti. Setkání s anděly u prázdného hrobu je v pravém slova smyslu evangelium, radostné poselství z úst andělských. V setkání Marie z Magdaly se zahradníkem nacházíme náznak obětování. Ona musí odvrátit pohled od světa smutku a smrti, aby ve světle spatřila dárce života. Dva učedníci na cestě do Emauz prožívají duševní proměnu a proměňování chleba v rukou Zmrtvých-vstalého. A večerní setkání Krista s jedenácti učedníky, zprostředkující mír a sílu duševní proměny, má nádech přijímání. Tak vidíme, že sled událostí, jak je nám sdělují evangelia, není náhodný, ale je odrazem vyšších, duchovních zákonitostí.

„Můj Pán a můj Bůh!“

Podle Janova evangelia nebyl při předchozím setkání přítomen Tomáš, a když mu ostatní učedníci o tom vyprávěli, nevěřil. Očividně si říkal, že posmrtný život duše a ducha není nic zvláštního, jen když se ze hrobu zvedlo tělo, je to něco nového, co se dosud ještě nestalo. Důkazem toho mají být rány. Po osmi dnech se Zmrtvých-vstalý zjevuje znovu a tentokrát je u toho i Tomáš. Kristus ho vybízí, aby se rukou opravdu dotkl jeho ran. Tu Tomáš zvolá: „Můj Pán a můj Bůh!“ Zdá se, že v tu chvíli má zážitek ještě hlubší než to, co dosud znali ostatní učedníci, a že s dotekem Kristových ran pro něj je spojen zážitek jeho božskosti. Co vlastně znamenají rány?

Člověk má dnes uzavřený krevní oběh, který mu dává zážitek samostatné, do sebe uzavřené osobnosti. Tento zážitek je velice důležitý, ale zároveň je zdrojem veškerého egiosmu. My právě nemůžeme prolít svou krev, vždyť by to znamenalo naši smrt. Dokud člověk žije na zemi, musí mít uzavřený krevní oběh, jinak je nemocný. A musí také být do určité míry egoistický. Kristus však na kříži svou krev prolil a překonal tím také egoismus. Jeho rány se staly jakoby branami mezi nitrem člověka a světem. Když Tomáš toto vše nyní prožívá, cítí, jak z něj odchází egoismus, jak ve své duši umírá v Krista. Je to hluboký mystický zážitek nového člověka, jenž získal znovu rajskou nevinnost. Tomáš je zde předobrazem

všech mystiků, kteří nechtěli pouze věřit v Krista, ale ho chtěli zasvit jako Boha ve vlastní duši.

Zázračný rybolov

Poslední kapitola Janova evangelia se na první pohled zdá vyprávěním o události, která má všechny znaky pozemské, smyslové skutečnosti. Místo je jasné: Galilejské moře, stejně zúčastnění: Petr a dalších šest učedníků. Taktéž je jasné, co dělají: Chtějí lovit ryby. Až na konci příběhu jsou některé věci neobvyklé, že například stačí vyhodit síť na druhé straně lodě – a najednou je tam množství ryb. Ovšem hlavní zvláštností je to, že Petr celou noc byl nahý, a když uslyšel, že na břehu stojí Pán, oblékl si plášť a hodil se do vody. Tak to do slova čteme. Přidáváme-li, že podle Lukáše zůstali učedníci až do Svatodušních svátků v Jeruzalémě, narážíme na rozpor, který vyžaduje hlubší přemýšlení. A to nás může vést k myšlence, že se při zázračném rybolovu nejedná a vnější událost, ale o vnitřní zkušenost, která však není méně reálná. Pokusme se ji číst jako obrazné líčení vnitřního, duchovního setkání se Zmrtvýchvstalým.

Obraz, který používá Jan, zachycuje velice dobře situaci člověka, jenž se připravuje na spánek. Duševně-duchovní jádro lidské bytosti „odráží“ každý večer od „břehu“ denního vědomí a „vyplouvá“ na hlubiny duchovního světa jako na lodi. Spánek tehdejšího člověka nebyl ani tak tvrdý a nevědomý jako náš, a často si z něj přinesl člověk živé vzpomínky – „ryby“. Učedníci se zřejmě na „lov“ připravili společně (třeba společnou modlitbou či vzpomínkou), ovšem tentokrát se jim očividně nepodaří něco ulovit. Když se už blíží den, oni se přibližují k „břehu“, k probuzení. „Tam“ ve světě denního vědomí stojí Ježíš – Zmrtvýchvstalý, ale oni ho nepoznají. Vybízí je lovit na „pravé“ straně lodi. Nemají pasivně čekat, až se něco z hlubin vynoří, ale zaktivovat nitro – a hned je síť plná. Jakmile uslyší Petr, že je to Pán, chce se dostat k „břehu“ – probudit se. Duševně-duchovní jádro naší bytosti je v noci „nahé“, opouští tělo a musí si ho ráno znovu „obléknout“. S Ježíšovou pomocí se teď podaří učedníkům „vytáhnout síť na břeh“, uchovat noční zážitky až do okamžiku probuzení. V tomto ovzduší živé vzpomínky na noční

duchovní zážitky a ve svěžesti rána slaví Zmrtvýchvstalý s učedníky svátost přijímání. To je důležitý doplněk k Poslední večeři, které se dostává síly z přítomnosti Zmrtvýchvstalého. Zde se opakuje na vyšším stupni lámání chleba v domě dvou učedníků v Emauzích. V tomto ranním zážitku na „břehu moře“ společně s následujícím pověřením Petra pást ovce můžeme vidět zárodek budoucího křesťanského kněžství.

Nanebevstoupení

Lukáš píše ve Skutcích apoštolů, že se Pán po dobu 40 dnů ukazoval mnoha způsoby učedníkům jako Zmrtvýchvstalý a že je učil tajemství Božího království. Z toho vyplývá, že bylo kromě prázdného hrobu více setkání než těch pět, které nám přibližují evangelia. Sám Lukáš například naznačuje, že se Zmrtvýchvstalý v první den zjevil také Petrovi, ale tento náznak dále nerozvinul. Tak se může zdát, že výběr události je dosti náhodný. Ve zpětném pohledu na všechna setkání jako celek se však ukazuje vyšší zákonitost, přestože jsou různá setkání rozdělena na různá evangelia. Prázdný hrob je jediné, co lze vidět tělesnými očima. V něm však Zmrtvýchvstalý není. Je možné se s ním setkat veden láskou v říši života, jak ho zřela Marie z Magdaly, nebo veden naléhavou otázkou skrze živou vzpomínku v říši duše, jak ho zažili učedníci v Emauzích. V kruhu všech učedníků se zjevil jako ten, jenž daruje sílu k proměně osudu, což je schopnost lidského já. Tomáš pak prožil začátek mystického sjednocení s Kristem, zážitek to, který vede lidskou duši až k rozhraní života a smrti, k doteku s duchem. Zázračný rybolov nakonec umožňuje zúčastněným učedníkům, aby nejen sami přijali dary Zmrtvýchvstalého, ale je i dokázali zprostředkovávat lidem a probouzet v nich nový, vyšší život.

Schází ještě sedmý krok – Nanebevstoupení. Na první pohled se zdá, že tento poslední krok Zmrtvýchvstalého je krokem pryč od učedníků a tím od lidí vůbec. Marek píše (podle delšího konce), že byl vzat vzhůru a usedl po pravici Boží. Lukáš říká, že učedníkům zmizel z očí a byl nesen do nebe, a ve Skutcích apoštolů přidává, že jim ho zastřel oblak. Stalo se to na Olivové hoře. Jen Matouš, jenž

umísťuje poslední setkání na horu v Galileji, zdůrazňuje, že Zmrtvýchvstalý s nimi zůstane až do skonání tohoto věku a že je mu dána veškerá tvůrčí moc na nebi i na zemi.

Slyšíme-li dnes slovo nebe, představujeme si většinou něco neurčitěho směrem nahoru, nějaký více méně prázdný prostor, ale téměř úplně se vytratilo z povědomí, že jde vlastně o jinou kvalitu bytí. Jen obraty jako „nebeská vůně, nebeská krása či nebeský klid“ nám matně připomínají tuto jinou úroveň. Nebeská úroveň bytí je úrovní tvůrčích sil, krásy a vlastního smyslu všech viditelných věcí a není někde daleko, ale pouze skryta za smyslově vnímatelným povrchem. Mohli bychom také říci, že je to úroveň duchovní čili božská. A ta nepůsobí pouze v přírodě, ale též v oblasti lidské kultury. Nebesa se projevují všude tam, kde se pěstuje pravá věda, pravé umění, pravé náboženství i pravý sociální vztah mezi lidmi. Slovo „pravé“ zde míní něco, co čerpá své síly z živého vztahu k duchu. Do té sféry „odešel“ Zmrtvýchvstalý. Jak říká vyznání Obce křesťanů: stal se pánem nebeských sil na zemi. Nechce se pouze zjevovat vybrané skupině učedníků, ale všem lidem, a chce působit ve smyslu původních božských sil pro pokrok celého světa. Založil království ducha či království nebeské na Zemi. Stal se duchem Země.

Nyní máme před sebou celý děj Kristova zmrtvýchvstání. Před úsvitem velikonočního rána se zatřásla země a z hrobu povstal nový člověk. Na konci své cesty se Zmrtvýchvstalý spojil s nebeskými silami na zemi, aby se nový člověk stal světem – a svět novým člověkem. To je nebeská svatba, posvátný cíl pozemských dějin, o kterém píše apokalypsa. Kristus ho svým zmrtvýchvstáním umožnil.